

Daudzējādā zinā interesants ir leksisko vienību biežuma rādītājs. Tas atklāj arī autores uzskatus par vārddarināšanas procesu un līdzekļiem Kauguru vietvārdos. It īpaši uzmanību saista sastāvdaļu meklējumi neskaistros toponīmos. Tā toponīmā *lātacis* saskatītas sastāvdaļas *lāt-* (127. lpp.) un *-acis* (119. lpp.), toponīmā *kazaņda* – *kaza* (126. lpp.) un *-aņda* (120. lpp.). Toponīmā *kaņāuda* – *auda* uztverts par izskaņu. Lasot šo monogrāfijas nodaļu, rodas jautājums, kāpēc *lātacis*, *kaņāuda*, *kazaņda*, *taņkšele* uzlūkoti par atvasinājumiem, bet *ragana*, *stērbele*, *vanags* un citi ne. Kāpēc *auda* uzskatīts par izskaņu un ne par pilnnozīmes vārdu (sal. EH I 183)?

Kauguru vietvārdos autore saskata pārstāvētas 4 vārdšķiras – substantīvus, adjektīvus, pronomenus un interjekcijas. Pie kuras no šīm vārdšķirām jāpieskaita *daudz-* toponīmā *daudzietis*?

Neievērojot šīs problemātiskās vietas, aplūkojamā nodaļā ir daudz vērtīgu ziņu par vietvārdu atvasināšanu, par semantiskajām grupām Kauguru vietvārdos un to procentuālām attieksmēm.

Aplūkojot toponīmu sintaksi, runāts par skaitļa lietošanu toponīmos, aplūkots leksisko elementu skaits vietvārdos, kā arī vārdšķiru un vārdu formu apvienošanas iespējas vietvārdos. Darbā ievietota labi pārskatāma tabula par adjektīvu izlietojumu Kauguru vietvārdos.

Nodaļā „Somugriskās vārddošanas sistēmas pēdas“ (144.–147. lpp.) nepārliecina vietvārdā *bēlkaļņic*//*bēlkaļņic* sastopamā *bēl-* resp. *bel-* saistījums ar igauņu personvārdu *Pell*. E. Blesē min *Bell* arī starp Rīgas un Vidzemes uzvārdiem („Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas, I.“ Rīgā 1929, 161. lpp.), bet J. Endzelīns šo vārdu saista ar citur Latvijā un Lietuvā vietvārdos sastopamo *bēl-* („Latvijas PSR vietvārdi“. I/1 Rīgā 1956, 102. lpp.).

Problemātisks ir vārda *taņkšele* saistījums ar igauņu *tang* ‘putraimi’ un *berģka* saistījums ar igauņu *perekas* ‘kāds, kam ir liela ģimene’ (144. lpp.).

Citādi šai nodaļā ir konstatētas vairākas iezīmes, kas varētu liecināt par somugriskām vārddošanas tradīcijām Kauguros.

Aplūkojot vārddarināšanas tradīciju attīstības tendences (148.–150. lpp.), ir salīdzināti citādi neanalizētie jaunsaimniecību nosaukumi ar vecsaimniecību nosaukumiem. Konstatētas kādas 8 atšķirīgas iezīmes tanīs, piem., vecajos mājvārdos lieto sufiksu *-īn-*, jaunajos *-iņ-*, vecos mājvārdus lieto vienskaitlī, izņemot lokatīvu, jaunos – daudzskaitlī u. c.

Veltas Rūķes-Draviņas monogrāfijā ir daudz ierosinājumu turpmākiem pētījumiem toponīmikā. Te sniegta jauna metode, kas atklāj daudzas līdz šim neievērotas parādības vietvārdos. Šis darbs ir arī pamats Kauguru vietvārdu etimoloģijas pētīšanai, kam, jādodomā, autore turpmāk pievērsīsies.

M. Rudzīte

Rainer Eckert, *Baltistische Studien* (Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse, Band 115, Heft 5), Akademie-Verlag, Berlin 1971, 102 p.

Leipcigo universiteto profesori dr. Raineris Eckertas sēkmingai tēsia vokiečių baltistikos mokslo tradīcijas Vokietijos Demokratinėje Respublikoje. Būdamas slavistas, jis taip pat yra geras ir baltų kalbų žinovas¹. Mūsų gimtosios kalbos studijų reikalais R. Eckertas yra ne kartą buvęs Lietuvoje; jis su įdomiu pranešimu dalyvavo ir II Sąjunginėje baltų kalbotyros konferencijoje, 1970 m. įvykusioje Vilniaus universitete. R. Eckertas yra nuoširdus mūsų draugas, sa-

¹ Malonu prisiminti: būdamas aspirantu, 1954 m. dėščiau lietuvių kalbos ir jos istorijos kursą Maskvos universiteto mokslo darbuotojams, tarp kurių buvo ir R. Eckertas (tuomet aspirantas) – vienas iš uoliausių to kurso klausytojų.

vo šalies spaudoje ir kitokiomis progomis gražiai atsiliepiantis apie mūsų kalbotyrą, taip pat literatūra ir apskritai apie kultūrinį mūsų Respublikos gyvenimą.

R. Eckertas paskelbė nemaža baltistinių (ir baltoslavistinių) tyrinėjimų savo šalies bei užsienio mokslinėje spaudoje, taip pat ir mūsų „Baltisticoje“, „Lietuvių kalbotyros klausimuose“². Neseniai pasirodė naujas šio mokslininko darbas – „Baltistische Studien“. Tai yra pirmas stambesnis baltistinis darbas, išleistas VDR-je.

R. Eckerto „Baltistische Studien“ prasideda trumpu prof. R. Fischerio įvadiniu žodžiu („Zum Geleit“) apie reikalą VDR-je plėtoti A. Schleicherio pagrįstos vokiečių baltistikos tradicijas. Toliau eina keturi straipsniai (p. 9–74), bibliografijos (sudarytos kartu su dr. F. Mėtškū) sąrašas (p. 75–98) ir santrumpos (p. 99–102).

Pirmasis straipsnis yra „Zu August Schleichers „Litauischer Grammatik“ (p. 9–20) – išplėstas pranešimas, kurį autorius skaitė A. Schleicherio 100-jų mirties metinių proga VDR Baltistų komisijos posėdyje. Straipsnyje aptariama A. Schleicherio „Gramatikos“ reikšmė lietuvių ir apskritai baltų kalbotyrai. Parodoma, kad šios gramatikos dėka lietuvių kalba, o su ja ir kitos baltų kalbos praeito šimtmečio vidury tvirtai įėjo į lyginamąją indoeuropeistiką. Pagrįstai teigiama, kad A. Schleicherio „Gramatika“ turėjo reikšmės net ir bendrinės lietuvių kalbos susidarymui. Nagrinėdamas šią „Gramatiką“, autorius mėgina ją vertinti dabartinio baltistikos mokslo akimis.

Toliau eina straipsnis „Slawismen mit *i*-Stamm im Litauischen“ (p. 21–55). Čia nagrinėjami lietuvių *i*-kamieniai slavizmai: a) kilusieji iš slavų *i*-kamienių daiktavardžių, b) hibridiniai, c) kilusieji iš slavų *-bje* priesagos daiktavardžių;] pabaigoje pridodamas skyrelis apie lietuvių ne *i*-kamieno slavizmus, kilusius iš slavų *i*-kamienių daiktavardžių. Parodoma, kad iš visų tų (autorius kruopščiai surankiotų) *i*-kamienių lietuvių slavizmų (148 žodžiai) yra kur kas daugiau tokių (104 žodžiai), kurie kilę iš *i*-kamienių slavų daiktavardžių. Straipsnyje apdairiai sprendžiama skolinių adaptacijos problema (lietuvių morfologijos ir žodžių darybos aspektais). Tiek medžiaga, tiek ir išvados R. Eckerto tyrinėjimas yra įdomus ne tik lietuvių, bet ir baltų-slavų kalbotyrai. Priduriant pasakytina, kad prie slavizmų priskirtas žodis s. lie. *senis* „Palast, Vorhof“ (p. 34), iš tikrųjų, vargu ar yra skolinys, nes jis gali būti skaitomas *sėnys* (plur. tantum), – apie tai plačiau žr. Būga RR II 554 tt. Žodį lie. tarm. *rīšćus* „Trab“ autorius labiau yra linkęs skoliniu laikyti (p. 51), tačiau plg. atitinkamus faktus, pateiktus Būgos RR II 538 t.

Straipsnyje „Altpreußisch *brendekermnen* und seine Teilentsprechungen im Slawischen“ (p. 56–59) nagrinėjami žodžių pr. *sen brendekermnen* „schwanger“ (t. y. „mit schwerem Leibe“) bei *kērmens* „Leib“ etimologiniai dalykai, kurie, reikia pasakyti, šiaip jau nėra labai nauji, žr. J. Endzelīns, *Senprūšu valoda*, 153, 192 (ir literatūra). Aptardamas pr. *kēr-m-ens* etimologinį ryšį su sl. **čer-v-o*, autorius pateikia naujesnių pavyzdžių, iliustruojančių *-m-* ir *-v-* „kaitą“ (p. 57 t.). Tiesa, kažkodėl neužsimenama apie s. ind. *carma* „oda“, kurio etimologiniam atsiejimui nuo pr. *kērmens* (Trautmann, *Altpreuß. Sprachdenk.*, 356) nepritarė J. Endzelīnas (J. Endzelīns, op. cit., 192). Autorius teigia, kad pagal semantinę charakteristiką žodžiai pr. *kērmens* – *brendekermnen* tiksliai atitinką s. sl. *črěvo* „Leib, Bauch, Mutterleib“, ukr. *uepebama* „nėščia“ ir pan. (p. 57). Tačiau to atitikimo tikslumą čia sunku rasti, kadangi žodis pr. *kērmens* (ir visi jo variantai), etimologiškai neatskirtinas ir nuo pr. *-kerm-nen* (*brendekermnen*), reiškia tik „kūną, Leib“, o ne ir (kaip slavuose) „iščias, Mutterleib“. Kitaip sakant, vok. *schwanger* „nėščia“ į pr. *sen brendekermnen* yra išverstas, matyt, ne dėl pr. *-kermn-en* (= *kērmn-s*), o dėl pr. *brende-* „sunkus (=schwanger)“

² R. Eckerto darbų (o jų yra nemaža) sąrašą randame jo „Baltistische Studien“ bibliografi- niame priede (p. 76 tt.).

(<*,subrendęs, pilnas“)³, – plg. lie. *anà jaũ sunki* (resp. *pilnà*) „sie ist schon schwanger“ (Dusetos ir kt.). Taigi pr. *sen brendekermnen* „schwanger“ reiškia „su sunkiu (=nėščiu, schwanger) kūnu“.

Įdomus yra R. Eckerto straipsnis „Zur Heteroklisie im Baltischen und Slawischen“ (p. 60 – 74). Reikia priminti, kad autorius iš šios srities turi ir anksčiau paskelbtų savo tyrinėjimų. Recenzuojamasis straipsnis prasideda bendresniais indoeuropiečių heteroklizės klausimais, stengiamasi parodyti, kiek baltų ir slavų kalbų faktai yra svarbūs heteroklizės problemai spręsti. Toliau nagrinėjami šaknies **ed-* „ėsti“ dariniai su elementais, kurie, autoriaus nuomone, reprezentuoja pirmąją heteroklizę. Gana plačiai kalbama apie *-sl-/-sn-* turinčius baltų ir slavų darinius. Su pirmąja heteroklitiniu kamieniu autorius sieja ir lie. *koserẽ, koseris, kosurẽ* „gerklė“. Pabaigoje gana plačiai nagrinėjamas *n*-kamieno determinatyvas **-t-* baltų ir slavų kalbose (p. 70–74). Be kita ko, teigiama, kad sl. **devętb* „devyni“ atsiradęs iš sl. **deveę*, pridodant determinatyvą *-t-* (p. 73). Bet patikimiau galvoti, kad sl. **devętb* (slavų naujadaras!) atsirado iš sl. **deveę < *-in*, pridodant visą sl. **-tb < *-tis* (o ne vien **-t-*!) iš sl. **desę-tb* „dešimt“ pagal santykį sl. **desętb* (=lie. *dešimtas*): **desętb* (=lie. *dešimtis*) = **devętb* (=lie. *deviñtas*): *x* (t. y. *x* = sl. **devętb*)⁴.

Recenzuojamos studijos gale randame gana išsamią bibliografiją baltistikos (arba ją liečiančių) darbų (301 bibliografinis vienetas), kuriuos paskelbė VDR mokslininkai savo krašte ir užsienyje, taip pat užsienio mokslininkai – VDR-je. Pati bibliografija apima ne tik kalbotyrą, bet ir literatūrą, etnografiją ir kt.; atskirai paminėtina, kad čia tilpo ir bibliografija apie sorbų ir lietuvių santykius.

Baigiant reikia dar kartą pabrėžti, kad „Baltistische Studien“ yra tikrai reikšmingas tyrinėjimas. Juo ir kitais savo darbais R. Eckertas gražiai prisideda prie vokiečių baltistikos mokslo tradicijų tęsimo, – tradicijų, kurias pradėjo Augustas Schleicheris.

V. Mažiulis

³ Kad pr. *brende-* bus reiškęs „sunkus“, rodo pr. *pobrendints* „beschwert“, *pobrandisnan* „Beschwerung“.

⁴ Slavų **desętb < *-as: *desętb < *-is* santykis buvo darybiškai abstrahuotas į visus „9“ – „5“ skaitvardžius (kelintinius: *k i e k i n i u s*), t. y. šitaip vietoj nekaitomų kiekinių skaitvardžių „9“ – „5“ atsirado sl. **devętb* (: **devętb*), **osmb* (: **osmb*), **sedmb* (: **sedmb*), **šestb* (: **šestb*), **pętb* (: **pętb*).